

DOLOČANJE JEZIKOVNO- IN/ALI BESEDILNOZVRSTNE ZAZNAMOVANOSTI V FRAZELOGIJI

O zvrstnosti govoriti z jezikovnosistemskega vidika gotovo ni eden (naj)sodobnejših pristopov v jezikoslovju, se mu pa v razmišljanju o slovarski predstavitvi leksikalnih enot (besed ali frazemov) težko izognemo, ne da bi ponudili preverjeno alternativno pot za pridobitev in podajanje ustrezne informacije o pomenu in pragmatiki slovarske enote. Ob izidu poskusnega zvezka *Frazeološkega slovarja slovenskega jezika* (Keber 2003) je aktualno pregledati stanje pomenskega in pragmatičnega opisa v geselskih člankih, ki jih prinaša, in razmerje do istovrstnih podatkov v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (1970–1991) in v slovarskem delu *Slovenskega pravopisa* (2001). Nato pa to preveriti s preizkusom možnosti, ki jih ponuja korpus slovenskega jezika *Fida*.

frazeologija, frazeografija, frazem, jezikovna zvrstnost, konotacija, semantika, pragmatika

Discussing functional variety from a language system point of view is certainly not the most modern approach to linguistics, but in reflecting on the presentation in dictionaries of lexical units (words or idiomatic expressions) it is hard to avoid, unless we can offer a valid alternative route to the acquisition and transmission of information on the semantics and pragmatics of dictionary entries. The publication of the trial volume of the *Frazeološki slovar slovenskega jezika* (Phraseological Dictionary of Slovene) (2003) provides an appropriate opportunity to examine the semantic and pragmatic status of dictionary entries and their relation to similar information in the *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (Dictionary of Standard Slovene) (1970–1991) and in the dictionary part of *Slovenski pravopis* (Slovene Orthography) (2001). Further verification can then be made against the *Fida* corpus of Slovene.

phraseology, phraseography, phrase, functional variety, connotation, semantics, pragmatics

1 Predmet tega razpravljanja so frazeološke enote, torej jezikovne enote, v katerih je konotacija inherentni del njihovega pomena, sodi v njihov sistemski, s tem pa tudi slovarski opis.¹ Če kje, potem je jezikovnosistemsko določanje tudi nedenotativnega dela pomena jezikovne enote upravičeno v slovarju. Vprašanje, ki ga bomo skušali razreševati, je, v kolikšni meri in na kakšen način je tudi potrebno.

---

¹ Vsekakor to velja za jedni del frazeologije. Gibljemo se torej znotraj pojmovanja frazeologije v ožjem smislu.

1.1 Še prej pa se ne moremo izogniti teoretičnemu vprašanju, ali je jezikovnozvrstna zaznamovanost jezikovne enote tudi del njene (sistemske, ne sobesedilno pridobljene) konotacije. Ali drugače: kje je meja med pomenskostjo jezikovne enote, kamor nedvomno sodi (sistemska) ekspresivnost, in njeno pragmatiko. Gre za diskusijo med širše in ožje pojmovano konotacijo. Pristaši širše pojmovane konotacije razumejo zvrstno zaznamovanost kot del/sestavino frazeološkega oz. leksikalnega pomena; pristaši konotacije v ožjem smislu pa menijo, da emocionalne in evalvativne sestavine – ki so vzrok za ekspresivni učinek – so del semantične zgradbe leksema oz. frazema, zvrstne pa ne. V frazeologiji je mogoče zaslediti večje dopuščanje širšega razumevanja konotacije.² Tako npr. V. N. Telija (1986), gotovo ena najlucidnejših raziskovalk te plati jezikovnih sredstev sploh in frazeoloških še posebej, v konotativni del pomena vključuje tako emotivno-evalvativno sestavino kakor tudi zvrstno zaznamovanost (Telija 1986: 5–20).³ Tudi slovenistično pomenoslovje se z razmišljanjem A. Vidovič Muhe nagiba k širšemu pojmovanju konotacije (2000: 97–110): »P_k = čustvenost/časovnost/medzvrstne leksikalne menjave, npr. pogovorno, narečno v okviru knjižnega jezika.«⁴ Vzrok za vključevanje zvrstne karakteristike v konotacijo je dejstvo, da ima le-ta ekspresivni učinek, kadar gre za »gostovanje katerekoli na določen sporočanjški (komunikacijski) položaj ali področje vezane leksike v njej nelastnem spročanjškem okolju.«⁵ Nasprotno pa se zdi, da Čermák daje emocionalno-evalvativne sestavine v konotacijo, torej kot del pomenskosti frazema, njegovo zvrstno zaznamovanost pa obravnava kot pragmatično funkcijo. Čeprav je v Čermák 1985: 192 nedenotativni (nenacionalni, nekonceptualni) del pomena poimenovan kot pragmatični (oz. konotativni oz. asociativni), se v Čermák idr. (1994: 22) posebej opozarja na dosledno ločevanje med pragmatičnim pomenom in pragmatično funkcijo, pri čemer se pri pragmatičnem pomenu (Čermák idr. 1994: 21) poudarja evalvativna sestavina in njen ekspresivni učinek, iz česar sklepamo, da zvrstna zaznamovanost ostaja zunaj pomenskega dela.

2 Povezanost ekspresivne in zvrstne zaznamovanost

Ne glede na omenjeno teoretično raznoglasje, slovarji kažejo očitno povezanost med emotivno-evalvativno in zvrstno zaznamovanostjo jezikovnih enot. Tudi omenjeni *Slovník české frazeologie a idiomatiky* (Čermák idr. 1994: 16, 17)⁶ navaja oznake obeh vrst skupaj (razlaga jih pod naslovom Stylová charakteristika), in sicer

² O tem prim. podrobneje v zborniku *Problemy frazeologičeskoj semantiki*, 1996, posebej del 7. poglavja (126–137).

³ Telija (1986: 16) razlaga leksikalni pomen kot sestavljen iz treh makrokomponent: denotativne, kategorialno-gramatične in emotivno-modalne.

⁴ P_k = konotativni pomen (Vidovič Muha 2000: 97). Tudi A. Vidovič Muha ločuje tri vrste pomenskih sestavin: kategorialne, denotativne (ki so lahko denotativne ali sporočanjško-pragmatične) in konotativne.

⁵ Na zelo podoben način argumentira povezovanje emocionalnosti in zvrstne zaznamovanosti tudi Telija (1986: 125): »Tudi to, da se jezikovna sredstva, uporabljena v ne sebi lastnem registru, čutijo kot nenevtralna, je posledica emocionalnega sprejemanja tako rabljenih sredstev kot neobičajnih.«

⁶ Enako pa tudi drugi deli istega slovarja, od prvega iz leta 1983 (*Přirovnání*).

tako, da je zvrstna oznaka na prvem mestu, emotivno-evalvativna pa ji sledi. Enako je zaporedje v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (dalje SSKJ), *Slovenskem pravopisu* (SP 01) ali v poskusnem zvezku *Frazološkega slovarja slovenskega jezika* (PFS). Zgoraj navedena argumentacija za vključevanje zvrstne karakteristike v konotacijo (»medzvrstne [...] menjave«) v jeziku pravzaprav ugotavlja ravno obratno zaporedje: prva je emotivno-evalvativna zaznamovanost, zvrstna ji šele sledi in je lahko iz nje izpeljana. V nadaljevanju bomo skušali to tezo še podkrepiti s stanjem označevanja v slovarjih in s presojo rojenih govorcev.

2.1 Povezanost označevanje v sodobnih slovenskih slovarjih (SSKJ, SP 01, PFS)

Tesna, celo odvisnostna povezanost med ekspresivno in zvrstno zaznamovanostjo v jeziku se odraža tudi v slovenskih slovarjih. Kaže se kot ne popolnoma jasna razločevalnost med obema vrstama označevanja, do katere prihaja tako na ravni slovaropisnih načel kot pri opremljanju samega jezikovnega gradiva.

2.1.1 Nerazločevalnost meril za označevanje

Ker je SSKJ izhodišče za rabo oznak tudi v drugih dveh slovenskih slovarjih (SP 01 in PFS), se ugotovitve večinoma nanašajo na vse tri, razlike so omenjene posebej.

2.1.1.1 Razmerje med emotivno-evalvativno (npr. oznaki *ironično*, *slabšalno*) in ekspresivno zaznamovanostjo jezikovne enote je vzročno-posledično: prva izraža čustveno-ocenjevalna razmerja subjekta do upovedenega, druga pa učinek jezikovnega sredstva, s katerim je to razmerje izraženo. Oznake, ki so v SSKJ imenovane ekspresivne, v SP 01 pa čustvenostne,⁷ naj bi torej predstavljale učinek tako označene enote v besedilu. Zaradi tega je neustrezno, da se med tovrstnimi oznakami navaja tudi oznaka *evfem(istično)* v SSKJ oz. oznaki *olepš(evalno)* in *omilj(evalno)* v SP 01 oz. *olepš(evalno)* v PFS. Evfemističnost, npr. *držati roke križem za lenariti*, je namreč le vzrok za ekspresivni učinek takega izraza.⁸

2.1.1.2 Za frazeološki slovar, ki naj bi upošteval frazeologijo v ožjem smislu, kakor napoveduje PFS na str. 6, je nepotrebna (sicer pomenska) oznaka *pren(ese-*

⁷ Ker med ekspresivne oznake sodijo tako oznake za čustvena kot tudi ocenjevalna/vrednotenjska razmerja (npr. tako *šaljivo* kot *slabšalno*), zamenjava poimenovanja »ekspresivni kvalifikatorji« iz SSKJ s poimenovanjem »čustvenostne oznake« v SP 01 ni najbolj posrečena, saj zožuje pojem ekspresivnosti: vsaka pojavitev emocionalnega pomena je ekspresivna, ni pa vse, kar je ekspresivno, tudi emocionalno obarvano; drugače je z evalvativnostjo: vse ekspresivne enote so namreč tako ali drugače ocenjevalne. – Za SP 01 kot normativni priročnik je povedno, da čustvenostne oznake najdemov v poglavju o zvrstnosti, ne pa morda obratno, da bi zvrstn(ostn)e oznake bile uvrščene v poglavje o ekspresivni ali stilistični zaznamovanosti (prim. pod 2 omembo uvrščenosti teh oznak v češkem frazeološkem slovarju v poglavje Stylová charakteristika).

⁸ Kakšen je razlog, da ima frazem *peti rigoletto* v PFS oznako *šalj(ivo)*, frazem *klicati urha/Urha [na pomoč]* pa oznako *olepš(evalno)*, ni jasno – razen dejstva, da sta tako označena tudi v SSKJ; prvi tudi v SP 01, drugi ima v SP 01 **zvrstno** oznako *pokr(ajinsko)*.

no). Odvečna je zato, ker v tako koncipiranem slovarju stalnobesednozvezne enote brez pomenskega premika (umika) tako ali tako ne bodo prisotne, pri upoštevanih frazemih pa se pomenski premiki (umiki) – razen z oznako *pren.* in z oznako *primera* – ne opisujejo. Z vidika povezanosti tistega, kar označuje oznaka *pren.*, z ekspresivno zaznamovanostjo pa gre ponovno za vzročno-posledično razmerje: posledica pomenskega prenosa je ekspresivna zaznamovanost frazema.⁹

2.1.1.3 Tesno povezanost med ekspresivnimi in zvrstnimi oznakami, ki pri ne povsem jasnih merilih za razločevanje lahko povzroči zamenjevanje enih in drugih, dokazuje vključevanje oznake *otr(oško)* med ekspresivne oznake v SP 01. Oznaka *otr.* je definirana dvodelno, sestavljena je iz zvrstne določitve, in sicer, da gre za »jezikovn[o] prvin[o], značiln[o] za izražanje otrok«, in iz besedilnoekspresivne določitve, da je to jezikovna prvina, značilna »za čustveni pogovor odraslih z njimi«. – V SSKJ je oznaka *otr.* uvrščena k stilno-plastnim, torej zvrstnim kvalifikatorjem.

2.1.2 Različno označevanje jezikovnega gradiva

Tudi opremljanje frazemov enkrat z zvrstno, drugič z ekspresivno oznako priča o prepletanju obeh vrst zaznamovanosti. Za prikaz primerjave stanja v SSKJ, PFS in SP 01 smo izhajali iz PFS. Izbrali smo s kvalifikatorjem *pog(ovorno)* označene frazeme in jih primerjali z označenostjo v SSKJ in SP 01. V izhodišču smo predpostavljali, da bo PFS kot frazeološki slovar načelno dajal prednost ekspresivnemu označevanju pred zvrstnim; za SP 01 kot knjižnojezikovno normativni slovar pa ravno obratno, da bo dajal prednost zvrstnemu označevanju v slovar uvrščenega frazeološkega gradiva. V tabeli 1 so predstavljeni frazemi, ki imajo po različnih slovarjih različne oznake,¹⁰ in sicer različne samo glede na pripadnost ekspresivnim oz. zvrstnim.

Tabela 1

Frazem	PFS	SSKJ	SP 01
<i>dobiti jih po nosu</i>	pog. ekspr.	ekspr.	/
<i>Matilda pobere (koga)</i>	pog. ekspr.	pog. ekspr.	šalj.
<i>imeti za bregom</i>	pog.	pog.	poud.
<i>srečati Abrahama</i>	pog. šalj.	pog. šalj.	šalj.
<i>blažev žegen</i>	pog. ekspr.	pog. ekspr.	poud.
<i>biti figa mož</i>	pog.	pog. ekspr.	poud.
<i>za vsako figo</i>	pog.	pog. ekspr.	poud.

⁹ Frazemi s sestavino *rit* imajo v PFS več možnih kombinacij, skupna je oznaka vulg., druge oznake so različne: *biti kot rit in srajca*, *biti tiho kot rit* sta vulg. in *primera*, frazemi *biti(stati) komu za ritjo*, *biti v riti*, *brcniti (suniti) koga v rit*, *dati komu brco v rit*, *iti [hudiču] v rit*, *lesti komu v rit*, *lezenje v rit*, *piši me v rit*, *pojdi [hudiču, vragu] v rit*, *vse k riti prinesiti komu so vulg.* in *pren.*; frazemi *dati (naložiti) jih komu po riti*, *dobiti jih po riti* sta vulg. in *olepš*. Edini frazem s to sestavino, ki ima samo zvrstno oznako, brez ekspresivne, je *imeti sršene v riti*, ki je označen kot *kor. obirsko* in *pren*.

¹⁰ Frazem *oditi po francosko* je pod različnimi gesli različno označen celo znotraj istega slovarja.

<i>Abrahamova leta</i>	pog. šalj.	šalj.	/
<i>v Adamovaem kostimu/kostumu</i>	pog. šalj.	šalj.	šalj.
<i>biti v rožicah</i>	pog. olepš.	ekspr.	poud.
<i>držati pesti (za koga)</i>	pog.	*	/
<i>gledati kot zaboden vol</i>	pog.	pog.	poud.
<i>oditi po francosko</i>	slabš.	pog.	poud (<i>francoski</i>) knj. pog. (<i>oditi</i>)
<i>imeti maslo na glavi</i>	slabš.	pog.	/
<i>iti na jetra (komu)</i>	ekspr.	pog. ekspr.	/
<i>klicati urha</i>	olepš.	evfem.	pokr.
<i>A/ahilova peta</i>	knjiž.	brez oznake	poud.
<i>D/damoklejev meč</i>	knjiž.	*	poud.
<i>S/sizifovo delo</i>	knjiž.	knjiž.	poud.
<i>T/tantalove muke</i>	knjiž.	knjiž. ekspr.	poud.

SSKJ ekspr. = SP poud.

*Frazem je nezaznamovan.

/ Frazema ni v slovarju.

Prehajanje iz ene označevalnosti v drugo se dogaja seveda tudi v drugih območjih obeh lestvic. Kot kaže presoja rojenih govorcev (Kržišnik 1998: 68, prim. tudi dalje pod 2.2.1), je pričakovano zlasti med negativno oz. pozitivno ekspresivno zaznamovanostjo in socialnozvrstno, npr. med *slabš.* ali *vulg.* in *nižje pog.*¹¹ oz. med *vznes.* in *knjižno*.¹² Mogoče je spremenljivo označevanje treba manj pripisati nedoslednosti slovarjev ali morebitni spremenljivosti konotacije kakor tesni prepletenosti obeh vrst zaznamovanosti v zavesti rojenih govorcev (ne nazadnje so tudi slovaropisci in jezikoslovci najprej rojeni govorcev).

Presenetljivo pa je, da med vsemi tremi slovarji ravno SP 01 najmanjkrat uporabi zvrstno oznako. Največkrat je rabljena v PFS, kar je nasprotno od pričakovanega, pa tudi v nesoglasju z jezikovnim bistvom frazeologije same: če so frazemi ekspresivne jezikovne enote, kar je ena najpogostejših trditev, potem morajo biti prvenstveno tako označevane tudi v slovarju.

2.2 Presoja rojenih govorcev

Na tem mestu so izrabljeni rezultati anketiranja rojenih govorcev, objavljeni v Kržišnik 1998: 65, 66, ki je tedaj rabilo v nekoliko drugačne namene – za ugotavljanje predvidljivosti socialnozvrstne zaznamovanosti frazemov.¹³ Rezultati namreč kažejo izrazito povezavo med ekspresivno in zvrstno zaznamovanostjo, kar je v

¹¹ Za zgled vzemimo frazem *iti po gobe*, ki ga v PFS ni, v SSKJ ima zvrstno oznako *nižje pog.*, v SP 01 pa ekspresivno *nizko*.

¹² Tudi poimenovanji za socialnozvrstno oznako *privzdig(njeno)* in za čustvenostno oznako *vznes(eno)* v SP 01 nista zgolj po naključju napolnjeni z zelo bližnjo (podobno) konceptualno vsebino.

¹³ Na anketo je odgovarjalo 52 vprašanih, od tega 49 študentov slovenistov 1. in 3. letnika in trije drugi (slovenist, srednješolec, odrasli s srednjo izobrazbo). Natančneje o tem v Kržišnik 1998: 64.

navedenem članku le omenjeno (Kržišnik 1998: 68). Anketa je bila v stolpcu »Opremite s kvalifikatorjem« pospremljena z navodilom: »Če se zdi potrebno: knjiž./pog./nižje pog./vznes./nizko/vulg.; če ne: nezaznamovano.«¹⁴ Pri vrednotenju rezultatov v nadaljevanju izhajamo iz primerjave med oznako v SSKJ in oznakami, ki so jih frazemu pripisali rojeni govorci.

2.2.1 Rezultati ankete in interpretacija

Ker je bil prvotni namen anketiranja usmerjen v socialnozvrstno zaznamovanost, so bili anketiranci ustno usmerjeni bolj v smer te zaznamovanosti. Rezultati ankete so v tabeli 2.

Tabela 2

Zap. šte.	Frazem	Oznaka v SSKJ	Oznaka v anketi ¹⁵	Ekspr. oznaka	Zvrstna oznaka	Nezaznamov.	Primerjava oznak
1	<i>Živi od dela svojih rok.</i>	knjiž.	10k 20nz 12p ¹⁶	–	22	20	Z = Z
2	<i>Včeraj smo ga pospremili na zadnjo pot.</i>	vznes.	8vz 16k 10nz 13p	8	29	10	E → Z
3	<i>Sam gobec ga je.</i>	nizko	16niz 16 vulg 18np 1p	32	19	–	E = E
4	<i>Trgovina je precej od rok.</i>	pog.	30p 6np 8nz 2k	–	38	8	Z = Z
5	<i>Že vem, kje sem ga v nalogi posral.</i>	vulg.	20vulg 19niz 12np	39	12	–	E = E
6	<i>Ne delaj iz muhe slona.</i>	pog.	23p 18nz 5k 1vz	1	28	18	Z = Z
7	<i>Že kar preveč ga krona.</i>	pog.	37p 3np 2nz 2niz 1k 2vz	4	41	2	Z = Z
8	<i>To je rdeča nit vseh pogovorov.</i>	ekspr.	19nz 19k 8p 1vz	1	27	19	E → Z
9	<i>Zunaj je postalo temno kot v rogu.</i>	–	19nz 16k 8p 3vz	3	24	19	nz → Z
10	<i>Vzamem besedo nazaj.</i>	pog.	22p 15nz 6k	–	28	15	Z = Z
11	<i>Poslušali so glas srca.</i>	knjiž.	15k 22vz 6nz	22	15	6	Z → E
12	<i>Kamor je šel bik, naj gre še štrik.</i>	pog.	25p 15np 4nz 1niz	1	40	4	Z = Z
13	<i>Ne vtikaj svojega rilca v vsako reč.</i>	nizko	19niz 17np 3vulg 9p 1nz	22	26	1	E → EZ
14	<i>Sosedom se v zobe daje.</i>	pog.	31p 10np 3nz 1vz	1	41	3	Z = Z
15	<i>Obljubil mu je s figo v žepu.</i>	pog.	21p 3np 2niz 10nz 7k 1publ	2	32	10	Z = Z

¹⁴ Dejstvo, da oznaka *slabšalno* ni bila navedena, in dejstvo, da je vprašani v odgovorih tudi nikoli niso uporabili, kaže, da so se pri označevanju zanašali na ponujeni nabor oznak.

¹⁵ Rezultati so razvrščeni v zaporedju od podatka, ki se (najbolj) ujema s tistim v SSKJ, do najbolj oddaljenega. V oklepaju in s klicajem so navedeni nerelevantni podatki.

¹⁶ Razliko do polnega števila odgovorov (52) predstavljajo neodgovorjeni primeri – praviloma so odgovore izpuščali tisti, ki danega frazema niso razumeli oz. so ga razumeli le približno (podatke o poznavanju oz. razumevanju prim. v Kržišnik 1998: 65/66).

16	<i>Ti se kar posipaj s pepelom.</i>	knjiž.	7k 1vz 9nz 11p	1	18	9	Z=Z
17	<i>Ubogemu dekletu je čisto zmešal glavo.</i>	pog.	24p 1np 16nz 3vz	3	25	16	Z=Z
18	<i>Vsak dan je pod gasom.</i>	nižje pog. ekspr.	25np 10niz 15p	10	40	-	ZE→Z
19	<i>Vzemi pot pod noge.</i>	knjiž. ekspr.	13k 15nz 15p	-	28	15	ZE→Z
20	<i>Tudi on ima maslo na glavi.</i>	pog.	21p 4np 4nz 4k	-	29	4	Z=Z
21	<i>Gleda kakor tele v nova vrata.</i>	pog.	24p 14np 2niz 4nz 1k (1vz!)	3	39	4	Z=Z
22	<i>Ali se jim moraš kar naprej lepiti na pete?</i>	slabš.	23p 6np 3nz 5k	-	34	3	E→Z
23	<i>Na rit ga bo vrglo, ko bo to izvedel.</i>	vulg.	14vulg 7niz 20np 8p (1vz!)	22	28	-	E→EZ
24	<i>Že zjutraj ga rad rukne.</i>	pog. ekspr.	12p 27np 9niz 2vulg	11	39	-	ZE→Z
25	<i>Nosila je dete pod srcem.</i>	vznes.	20vz 18k 5nz 5p	20	23	5	E→EZ
26	<i>Vse je šlo pozlu.</i>	ekspr.	22nz 6k 13p 1np	-	20	22	E→Z
27	<i>Temu bi se še krave smejale.</i>	nižje pog.	3np 2niz 1vulg 31p 8nz	3	34	8	Z=Z
28	<i>V rit me piši.</i>	vulg.	24vulg 10niz 12np 3p (1vz!)	35	15	-	E=E
29	<i>Zaradi tega ti ne bo krona z glave padla.</i>	pog. ekspr.	26p 2np 10nz 5k (2vz!)	(2)	33	10	ZE→Z
30	<i>Niti za dlako se nisi spremenil.</i>	pog. ekspr.	25p 3np 10nz 1k (2vz!)	(2)	29	10	ZE→Z
31	<i>Po mojem je malo čez les.</i>	pog. ekspr.	29p 11np 2niz 4nz 1k	2	41	4	ZE→Z
32	<i>Povsod vtika svoj nos.</i>	ekspr.	8nz 29p 6np 1niz	1	35	8	E→Z
33	<i>Lasje se mu ježijo od strahu.</i>	ekspr.	19nz 1vz 6k 15p 2np	1	23	19	E→Z
34	<i>Prišla je ura slovesa.</i>	vznes.	19vz 15k 6nz 5p 1niz	20	20	6	E→EZ
35	<i>Sovražnika so poteptali v prah.</i>	ekspr.	9nz 18k 4vz 9p	4	27	9	E→Z
36	<i>Popihal jo je domov.</i>	pog. ekspr.	24p 9nz 6k 1np 1niz	1	31	9	ZE→Z
37	<i>Manjka mu eno kolesce v glavi.</i>	pog. šalj.	28p 7nz 5np 4 niz	4	33	7	ZE→Z
38	<i>Oblast jim vedno bolj polzi iz rok.</i>	knjiž.	15k 1vz 14nz 10p 1np	1	26	14	Z=Z
39	<i>Matilda ga je povohala.</i>	nizko	6niz 9np 19p 4nz 2k	6	30	4	E→Z
40	<i>Ta pa ima gofljo.</i>	pog. slabš.	13p 16np 13niz 7vulg	20	29	-	ZE=ZE
41	<i>Knjiga je zagledala beli dan.</i>	knjiž.	22k 5vz 12 nz 3p	5	25	12	Z=Z

42	<i>Šel je po gobe.</i>	nižje pog. ekspr.	2np 28p 8nz 1k (2vz!)	2	31	8	ZE→Z
----	------------------------	----------------------	--------------------------	---	----	---	------

E(kspresivne oznake): vz – vzneseno, niz – nizko, vulg – vulgarno.

Z(vrstne oznake): k – knjižno, p – pogovorno, np – nižje pogovorno.

nz (nezaznamovano).

– (ni oznake).

= oznaki v SSKJ in pri anketiranih se ujemata.

→ rezultati ankete oznako E in/ali Z iz SSKJ premikajo v smeri Z in/ali E.

Rezultati, ki v zadnjem stolpcu kažejo rezultat primerjave (enakost ali premik v eno smer) med oznako v SSKJ in oznako, kakršno so frazemom pripisali anketiranci, prepričljivo dokazujejo:

- da tudi rojeni govorce (nerazločevalno) prepletajo ekspresivno in zvrstno zaznamovanost;
- da prepletanje ni neurejeno, temveč je smer povezovanja predvsem, čeprav ne izključno, od ekspresivne oznake k zvrstni (E→Z), kar nekoliko poenostavljeno pomeni: večja ko je ekspresivna zaznamovanost frazema, večja je tudi njegova zvrstna omejenost;
- v zvezi s socialnozvrstnostjo se potrjuje zlasti povezovanje negativne ekspresivnosti z neknjižnostjo (*vulg. → nižje pog.*) in pozitivne ekspresivnosti s knjižnostjo (*vznes. → knjiž.*).

Relativizacija rezultatov:

Točko b) moramo glede smeri povezovanja nekoliko relativizirati, ker so vprašani dobili ustno navodilo (prim. Kržišnik 1998: 64), ki jih je usmerjalo predvsem na (socialno)zvrstne oznake. Ker pa je kljub temu navodilu smer povezovanja deloma tudi obratna (od Z k E), samo dejstvo povezanosti med obema vrstama zaznamovanosti ostaja relevantno.

Sklep:

Če bi iz dobljenih rezultatov skušali izpeljati sklep, ki bi ga lahko kot navodilo uporabili za označevanje v prihodnjem frazeološkem slovarju slovenskega jezika, bi lahko preprosto rekli, da govorce za ustrezno besedilno rabo zadošča ekspresivna oznaka frazeološke enote – vsaj, kar se tiče knjižnojezikovne norme. To pomeni, da naj bi frazeološki slovar označeval predvsem emotivno-evalvativno zaznamovanost, le-to pa čim bolj natančno oz. razplatenost.

3 Predvidljivost zvrstne zaznamovanosti frazemov

Za slovaropisno rabo bi bilo idealno, če bi bila socialno-, funkcijsko- in časovnozvrstna določenost predvidljiva.¹⁷

¹⁷Pri tem se je treba zavedati, da se marsikaj, kar je v slovarjih opremljeno z ekspresivno ali zvrstno oznako, nanaša na besedilno zaznamovanost, ne na sistemsko. Prim. npr. v SP 01 *divjaštvo*: zgled *obsoditi divjaštvo navijačev* ima oznako *slabš(alno)*, zgled *preučiti divjaštvo* pa oznako *nevtr(alno)*; tudi frazem *iti na živce* ima pod *živce* v zgledu *iti učitelju na živce* 'dražiti, vznemirjati ga' zaznamovano besedilno rabo kot *žarg(onsko)*.

3.1 Jezikovnozvrstno

Na podlagi zvrstne označenosti frazemov v SSKJ in v povezavi s presojo rojenih govorcev se v Kržišnik 1998 ugotavljajo možnosti sistemsko določene zaznamovanosti.

3.1.1 Predvidljivost obstaja pri **socialnozvrstni** označenosti, in sicer:

3.1.1.1 glede na socialnozvrstno zaznamovanosti besede ali oblike v vlogi frazemske sestavine ali njene oblike:

- s *knjiž.*¹⁸ so zaznamovani frazemi, ki vsebujejo enako zaznamovano besedo, če obstaja nezaznamovana sestavinska frazemska varianta, npr. *kupiti mačka v vreči, mešati komu predeno* (ker *kupiti mačka v žaklju, mešati komu štreno*);
- s *knjiž.* so zaznamovani frazemi, ki vsebujejo enako zaznamovano (besedno) obliko, če obstaja nezaznamovana oblikoslovna frazemska varianta, npr. *ostati na pol pota, spraviti koga s pota* (ker *ostati na pol poti, spraviti koga s poti*);
- frazem kot celovita enota ima predvidljivo eno stopnjo višji socialnozvrstni status kot socialnozvrstno zaznamovana beseda v vlogi njegove sestavine, prim. *dohtar* v SSKJ *nižje pog.*, frazem *govoriti kot raztrgan/strgan dohtar* z oznako *pog.*,¹⁹ enako še npr. *kufre gor, kufre dol; izmučen kot turška fana, dati/zabiti komu kajlo* itd.; za premik *nar.* → *nižje pog.* prim. *šajba* in *vreči koga na šajbo*;²⁰

3.1.1.2 glede na izvor frazema je opazna zaznamovanost *knjiž.* – tako so predvidljivo označeni frazeologizirani citati iz:

- grške in rimske književnosti in mitološke tradicije, npr. *D/damoklejev meč, T/tantalove muke, A/avgijev hlev, A/ahilova peta, S/sizifovo delo, priti med Scilo in Karibdo*;
- biblije ali drugih religiozних besedil, npr. *spremeniti se v solnat steber, posipati se s pepelom, vzeti križ na svoje rame*;
- drugih literarnih del, npr. *boriti/bojevati se z mlini na veter, gluha loza*.

3.1.1.3 glede na ekspresivno zaznamovanost frazema: obstaja že v 2.2.1 omejenjena odvisnostna zveza med negativno ekspresivno oznako in neknjižnostjo, npr. *matilda povoha koga*, ter med pozitivno ekspresivno oznako in knjižnostjo, npr. *pospremiti koga na zadnjo pot* (prim. tabelo 2); vendar je še pred to zvezo deloma predvidljiva (vsaj) negativna ekspresivna oznaka frazema, in sicer glede na to, kaj frazem tematizira – večinoma so negativno vrednotena socialno neustrezna dejanja/stanja/obnašanja, npr. *pijančevanje, spolnost, telesne potrebe, deloma smrt in umi-*

¹⁸ Pomembno je vedeti, da oznaka *knjiž.* v SSKJ pomeni ozkoknjižno.

¹⁹ V SP 01 je sicer razmerje med oznako sestavine in frazema *neknj. ljud.* proti *knj. pog.*, vendar gre še vedno za premik navzgor (v smeri proti knjižnosti).

²⁰ Čeprav predvidljivost ni popolna (prim. *paca* in *imeti v paci, dobiti v paco = nižje pog.* in *nižje pog.* v SSKJ in oboje *neknj. ljudsko* v SP 01), je vednar toliko dosledna, da je iz teh premikov zaznamovanosti mogoče sklepati, da se poleg denotativnega dela pomena sestavin v frazemu umika ali delno ukinja tudi konotativni del pomena.

ranje –²¹ le-to pa dalje povzroča ustrezno (neknjižno) socialnozvrstno zaznamovanost.²²

3.1.2 Časovnozvrstne zaznamovanosti ni bilo mogoče predvidljivostno na noben način določiti: niti v povezavi s časovnozvrstno zaznamovanostjo besede v vlogi frazemske sestavine niti s časovno zaznamovanostjo predmetnosti in/ali dejavnosti, ki jo poimenuje zveza, ki je izhodišče frazeologizacije. Najti je mogoče vse vrste povezave, ne da bi se dalo katero opredeliti kot običajnejšo ali pogostejšo. Prim. povezavo

- a) med časovno zaznamovano sestavino in časovno zaznamovanim frazemom: *omah – zvoniti na ves omah* 'zelo';
- b) med časovno zaznamovano sestavino in časovno nezaznamovanim frazemom: *duri – (kaj) biti pred durmi* 'biti časovno blizu';
- c) med časovno nezaznamovano sestavino in časovno zaznamovanim frazemom: *boben, zapeti – boben zapoje* 'začenja se vojna';
- č) med časovno zaznamovano sestavino ter časovno zaznamovanim in nezaznamovanim frazemom: *drn – spraviti (koga) pod drn* 'povzročiti smrt' in *čez drn in strn* 'po brezpotjih'.

3.1.3 O funkcijski zvrstnosti se v povezavi s slovarsko označenostjo niti ne poskuša razmišljati kot predvidljivi, o tem prim. dalje pri besedilnem določanju pod 3.2. Zdi se, da je slovarska funkcijskozvrstna določenost enot v frazeologiji precej redka. PFS med 329 glavnimi iztočnicami (samo te so namreč opremljene z ekspresivnimi in zvrstnimi oznakami) funkcijskozvrstno opredeljuje samo 5 enot, vse imajo oznako *publ(icistično)*: *črna celina, stara celina, lov na čarovnice, novi svet, Divji zahod*.²³ Čermák (1985: 197) to pojasnjuje z lastnostjo frazemov kot jezikovnih enot: »Za večino IF [idiom/frazem – tako označuje frazeme – op. E. K.] je zato značilna širša in spremenljiva stilna [Čermák v skladu s češko terminologijo uporablja izraz funkcijski stil – op. E. K.] zaznamovanost, odvisna predvsem od resnične rabe in komunikativne funkcije [...], ne pa od umetne enostranske kodifikacije.«

3.1.4 Tudi o prenosniški zvrstnosti na podlagi slovarjev ni mogoče sklepati, saj ne SSKJ ne PFS ne SP 01 nimajo za to posebne oznake. Za frazeologijo je posebej pomembna govorjenost in pogovarjalnost. Označevanje te zaznamovanosti (znotraj knjižnega jezika) je v SP 01 deloma vsebovano v oznaki *knjižno pogovorno* (SP 01 2001: 126, § 1048): »Za knjižno pogovorno zvrst je značilno **tvorjenje besedila v navzočnosti naslovnika**, npr. predavanja in konference v manjšem krogu, intervjuji in okrogle mize na radiu in televiziji, uradovanje s strankami, seje, sestanki, lahko

²¹ Zanimivo, da je tematizacija smrti izrazito dvopolna: vrednotenjsko pozitivna (pietetni odnos do smrti) in vrednotenjsko negativna (od obešenjaškega, tj. ironičnega, do zelo slabšalnega odnosa), za prvo prim. *zatisniti oči, leči k (večnemu) počitku*, za drugo npr. *cepati kot muhe, matilda pobere koga, stegniti pete*.

²² Očitno se pri tem vrednotenju pri govorcih uveljavlja občutek t. i. »jezikovne morale«: kar je vzneseno, torej pozitivno, je knjižno, kar je nizko, torej negativno, je neknjižno.

²³ Z veliko začetnico v PFS, čeprav tudi za malo začetnico navaja en zgled rabe.

tudi zasebni pogovori, uporablja pa se tudi v nekaterih vrstah dramatike in filma. V tej zvrsti so načeloma samo žive jezikovne prvine, pogosteje se v njej uveljavljajo **značilnosti vsakdanjega pogovornega jezika**.« V SSKJ in SP 01 se skriva v oznaki *pog.*, ki je večfunkcijska, definirana je v SSKJ – domnevam, da PFS ob enaki oznaki ohranja tudi enako vsebino – in označuje »[b]esed[o] ali zvez[o] iz **vsakdanje govornice** ljudi, ki **ne govorijo v narečju**« (SSKJ 1970: XXI). Oznaka *pog.* pokriva torej prenosniško (govorjenost) in socialnozvrstno določitev, ki pa je, glede na delitev pogovornosti v SP 01 na knjižno in neknjižno, dvojna: deloma knjižno in deloma neknjižno pogovorna.

Čermák (1985: 197) meni, da je raba frazeologije posebej značilna za praktično sporazumevanje v govornem prenosniku, kjer se zabrisuje meja med knjižnim in neknjižnim – to imenuje **kolokvijalni jezik**. V *Slovníku české frazeologie a idiomatiky* (Čermák idr. 1983, 1994) je oznaka *kol.* uvedena, definirana, in kot zatrjujejo avtorji (Čermák idr. 1983: 14, 1994: 16), pri označevanju jezikovnega gradiva najpogosteje rabljena. Tudi češki slovar se je torej zavestno izognil sicer natančnejši, a bolj omejevalni oznaki *hovorové*. Četudi morda ni treba nujno pristati na to, da bi bili frazemi najpogosteje rabljeni v praktičnem sporazumevanju ali da bi bili v njem rabljeni bistveno pogosteje kot npr. v publicističnih ali umetnostnih besedilih, se zdi pri odločanju za označevanje v prihodnjem slovenskem frazeološkem slovarju smiselno razmišljati o neki manj omejeni oznaki, ki bi – ob natančnejši določeni ekspresivni oznaki – zvrstno manj omejevala rabo. Vprašanje je, ali je oznaka *pog.* ustrezna. Vsekakor bi bilo treba njen opis (definicijo iz SSKJ) dopolniti z razmerjem do knjižne in neknjižne pogovornosti v SP 01. Mogoče pa bi si bilo posebej za frazeološki slovar zamisliti novo oznako, ki bi označevala pogovarjalnost.

3.2 Besedilno

Vprašanje je, kako in koliko lahko zvrstno zaznamovanost frazemov dodatno pojasni besedilni korpus. PFS izrablja korpus *Nova beseda* predvsem za ponazarjanje rabe. Za ta prispevek smo uporabljali korpus *Fida*, ki je edini referenčni korpus slovenskega jezika in je tudi (funkcijsko)zvrstno uravnotežen. Če bi napravili popoln popis kolokabilnostnih razmerij v *Fidi*,²⁴ bi prav gotovo dobili razmeroma popoln nabor vsaj tistih frazemov, ki se pojavljajo tudi ali samo v pisnih besedilih. Ker pa to ni v moji moči, ne po tehnični ne po poznavalski plati, je bila za ta prispevek pregledana pogostnost in distribucija rabe več frazeoloških enot, izbor katerih so narekovale nekatere problematične rešitve v PFS, zlasti v zvezi z oznako *pog.* in funkcijskozvrstnimi oznakami. Za popoln nabor frazemov slovenskega knjižnega jezika je *Fida* nezadostna, saj ne obsega tudi korpusa govornih besedil. Tega ne spremeni dejstvo, da je ena od oznak v *Fidi* »govorni prenosnik« (prim. dalje 3.2.1), saj je govornost večinoma pravzaprav kvazigovornost, npr. zapis govora seje slovenskega državnega zbora in njegovih komisij. Deloma to funkcijo

²⁴To bi bilo mogoče, če razumemo frazem kot stalno besedno zvezo z vsaj eno sestavino s skrajno omejeno pomensko/oblikovno kolokabilnostjo (povezovalnostjo).

opravljajo tudi umetnostna besedila (fiktivna pogovarjalnost, npr. v stripu *Alan Ford*), vendar je za tako določanje označevanje v *Fidi* premalo natančno. In četudi ne pristajamo v celoti na navedeno Čermákovo misel, da bi naj bil domicil frazemov prav v govornjenih besedilih (Čermák 1985: 197), le-ta predstavljajo zajeten del komunikacije v vsakem jeziku.

3.2.1 Zvrstno označevanje v *Fidi* je funkcijsko in prenosniško:

- a) Funkcijsko so besedila razdeljena na umetnostna in neumetnostna. Umetnostna dalje na pesniška, prozna in dramska; neumetnostna pa na strokovna, in sicer humanistično-družboslovna in naravoslovno-tehnična, in nestrokovna.
- b) Prenosniško se delijo besedila na govorna, elektronska in pisna. Pisna dalje na objavljena in neobjavljena. Objavljena so razdeljena naprej na knjižna in periodična, ki so časopisna (dnevno ali večkrat tedensko), in revijalna (tedensko, štirinajstdnevno, mesečno, redkeje kot na mesec, občasno). Neobjavljena so javna, interna in zasebna.

Poleg že omenjenih težav zaradi odsotnosti »pravih« govornjenih besedil ima zvrstno označevanje v *Fidi* vsaj še dve sporni točki, zlasti za interpretacijo distribucije frazemov po besedilih in njihovo morebitno funkcijskozvrstno označenost. Gre za široko razumevanje dveh zvrsti, umetnostne in strokovne. Pri tem je širok nabor umetnostnih besedil (od stripov do »visoke« literature) manj pomemben, ker ta besedila jezikovnozvrstno tako ali tako participirajo pri vseh drugih zvrsteh (socialnih, funkcijskih, prenosniških), seveda na »drugačen« način (prim. Skubic 1994/95: 165–167). Večjo težavo predstavlja široko razumljena strokovna zvrst. Širina sama je sicer popolnoma v skladu s kanonsko slovenistično doktrino: tudi v Toporišičevih slovnica (Toporišič 1984: 23, 24; Toporišič 2000: 28–30) zajema strokovna zvrst praktičnostrokovni, znanstveni in navadni strokovni oz. poljudnoznanstveni jezik – pri čemer je sam pojem poljudnoznanstvenih besedil zelo raztegljiv in se je v zadnjih desetih ali petnajstih letih multipliciral. Ta širokost pojmovanja predstavlja ravno pri raziskovanju distribucije frazeoloških sredstev poseben problem, saj le-ta s svojo inherentno ekspresivno zaznamovanostjo delijo strokovna besedila na troje, in sicer na (strogo) znanstvena, poljudnoznanstvena (ki se v večji ali manjši meri bližajo publicističnim) in – recimo jim tako – konvencionalnostrokovna besedila (ki so bolj ali manj strogi »obrazci«).²⁵ Za relevantno določanje distribucije frazeologije bi morali besedila, v *Fidi* označena kot strokovna, deliti vsaj na dva dela: na tista z vplivajnsko funkcijo in vsa druga.

3.2.2 Izraba korpusa *Fida*

Z vsemi navedenimi zadržki je mogoče nekatera v PFS problematično rešena mesta vendarle osvetliti. V nadaljevanju so predstavljene sheme, ki prikazujejo količino in distribucijo izbranih frazemov po besedilih različnih funkcijskih (le

---

²⁵ Ta trojnost se prekriva z vsemi funkcijskimi zvrstmi, ki jih s pragmatičnimi funkcijami določa Skubic (1994/95): z znanstvenim, sporočanjnsko-vplivajnskim in konvencionalo-performativnim govorom.

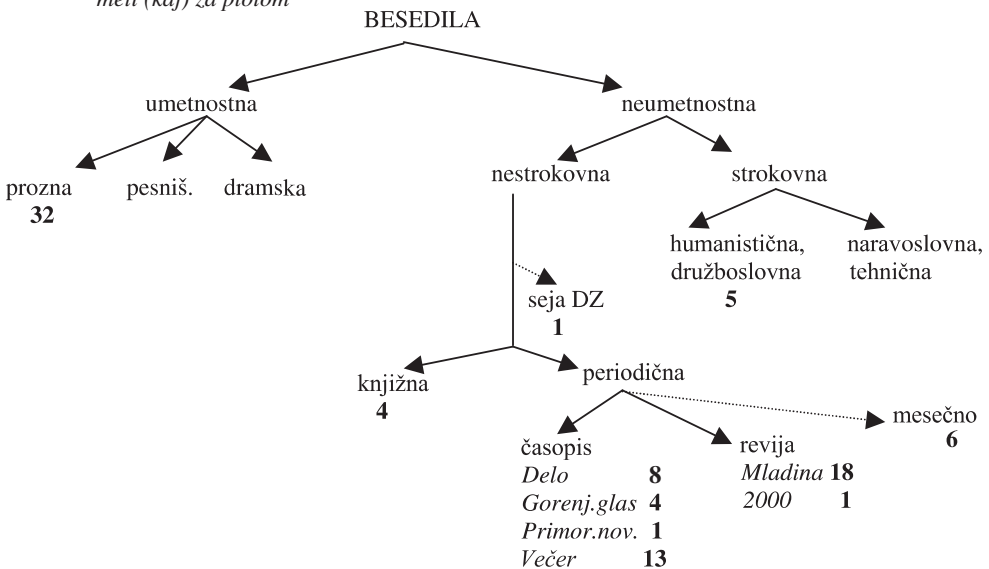
deloma prenosniških) zvrsti. Frazemi so bili izbrani glede na oznako *pog.* in na funkcijskozvrstno oznako.

3.2.2.1 Oznaka *pog.*

Predstavljeni so trije shematski prikazi distribucije frazemov v parih, v katerih ima vsaj en člen oznako *pog.* (ker ni drugače definirano, predpostavljamo, da za oznako velja opis iz SSKJ).

Shema 1 prikazuje število in distribucijo frazemov *imeti (kaj) za bregom* in *imeti (kaj) za plotom*. Oba imata v PFS in SSKJ oznako *pog.*, v SP 01 ima prvi oznako *poud.* (= ekspr.), drugega v njem ni.

Frazem: *imeti (kaj) za bregom*
imeti (kaj) za plotom

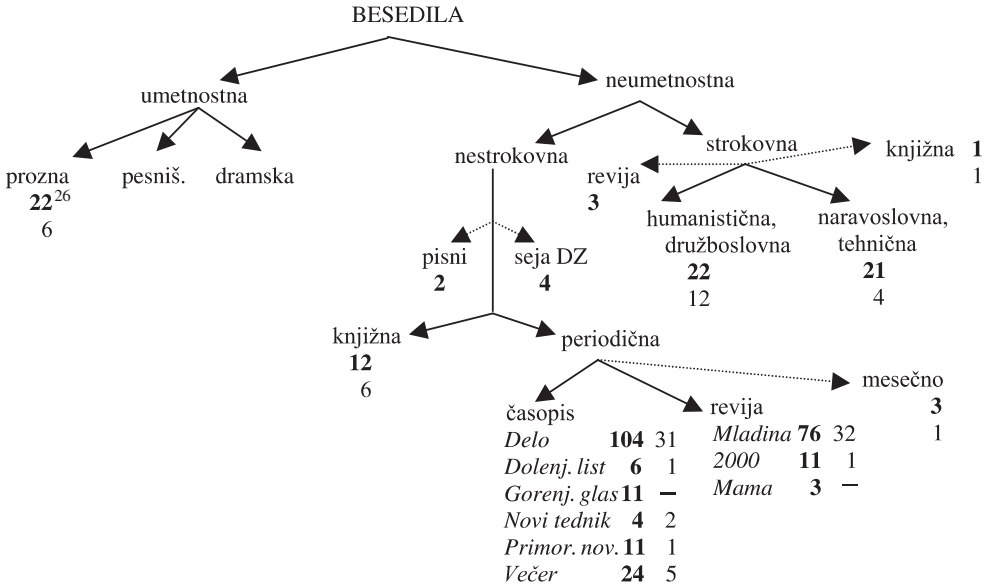
Frazem *imeti (kaj) za plotom*: Fida 0 zadetkov!

Frazem	PFS	SSKJ	SP 01
(...) <i>bregom</i>	pog.	pog.	poud.
(...) <i>plotom</i>	pog.	pog.	/

Dejstvo, da frazema *imeti (kaj) za plotom* ni v *Fidi*, kaže, da je njegova raba besedilno (torej funkcijskozvrstno) zelo omejena na nepisnost ali pa gre za časovno (morda tudi zemljepisno, torej narečno) zaznamovan frazem.

Shema 2 prikazuje frazem *postaviti (kaj) na glavo* in njegovo (pretvorbno) obliko *(kaj) biti (je) postavljeno na glavo*, ki sta v PFS obravnavana ne le kot dva frazema, temveč tudi kot dva frazema z različno zvrstno oznako, prvi je zvrstno nezaznamovan, drugi opremljen z oznako *pog.*

Frazem: *postaviti (kaj) na glavo*
(kaj) biti postavljen na glavo

Skupaj: 340 : 103

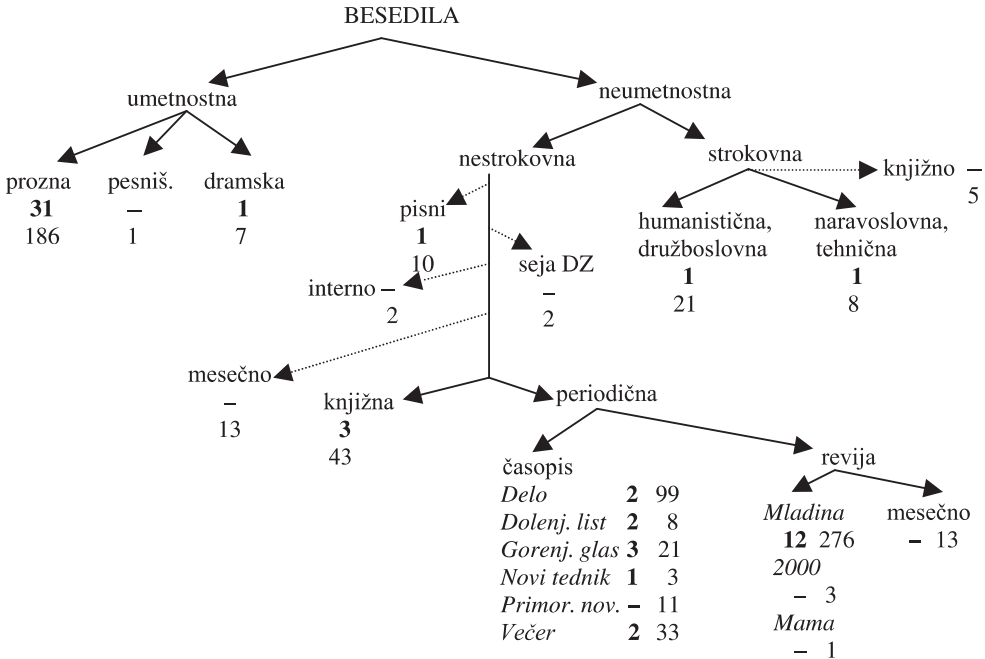
Frazem	FS	SSKJ	SP 01
<i>postaviti (...)</i>	ekspr.	ekspr.	/
<i>postavljen ...</i>	pog. ekspr.	/	/

Da je pojavitev ene od pretvorbenih oblik nekega frazema bistveno manj kakor pojavitev frazema v celoti, je ne le logično, temveč celo potrjuje razmerje med obema (oblika rabe : frazeološka enota). Ob sicer različni frekvenci je distribucija obeh zelo podobna – pripisovanje različne zvrstne zaznamovanosti je torej nepotrebno in celo neustrezno.

Shema 3 prikazuje par *iti na živce* in *iti na jetra*, pri čemer prvi v PFS še ni obdelan, drugi pa ima le splošno ekspresivno oznako *ekspr.* V SSKJ imata oba enaki ekspresivni in zvrstni oznaki: *pog. ekspr.* Pri pregledu rabe v Fidi smo si zastavili vprašanje: ali sta res *iti na živce* in *iti na jetra* ne le denotativna, temveč tudi konotativna sinonima.

²⁶ Podatek beri: zgornja, krepko tiskana oz. leva krepko tiskana številka velja za zgornji, krepko tiskani frazem. Časopise in revije se je zdelo smiselno navajati po naslovih, saj je njihov »stil« pisanja pri slovenskih bralcih prepoznaven in zato za pogostnost pojavljanja frazemov poveden.

Frazem: *iti na jetra*
iti na živce

Skupaj: **60**: 766

Frazem	FS	SSKJ	SP 01
... <i>jetra</i>	ekspr.	pog. ekspsr.	/
... <i>živce</i>	/	pog. ekspsr.	žarg.! ²⁷

Pogostejša raba frazema *iti na živce* priča o nižji stopnji oz. večji splošnosti njegove ekspresije. Distribuciji obeh frazemov se ne razlikujeta bistveno, kar je presenetljivo, je pa opazno, da je *iti na jetra* (relativno) pogostejši v umetnostnih besedilih, *iti na živce* pa v publicističnih, kar prav tako lahko pripišemo različni stopnji ekspresivne zaznamovanosti.²⁸

3.2.2.2 Funkcijskozvrstna oznaka

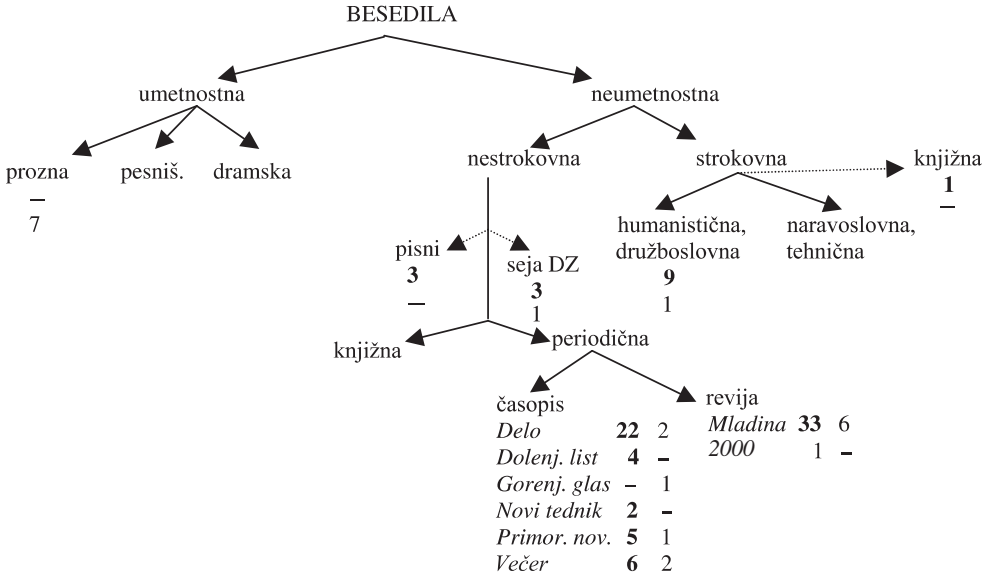
Shema 4 kaže frazema *lov na čaravnice* in *novinarska raca* (v PFS z varianto *časnikarska raca*, vendar te variante *Fida* ne izkazuje). Prvi frazem ima v PFS in že v SSKJ oznako *publ.*, drugi pa samo *ekspr.*

²⁷ SP 01 v tem primeru označuje besedilno rabo, ne zaznamovanosti frazema. Prim. op. 17.

²⁸ Verjetno bi se pokazala različnost pri rabi v govorjenih besedilih, zaradi negativne ekspresije pri *iti na jetra* pa morda tudi pripadnosti različnima socialnima zvrstema. Na to kaže mimogredna anketa desetih študentov slovenistov, ki so kot edino razliko navajali razmerje med tvorcem in naslovnikom.

Frazem: *lov na čaravnice*
 novinarska *raca*

Frazem	FS	SSKJ	SP 01
<i>lov (...)</i>	publ.	publ.	/
<i>(...) raca</i>	ekspr.	ekspr.	/

raca žarg.

Vzrok za bistveno manjšo količino frazema *novinarska raca* je dejstvo, da se v istem pomenu pogosteje rabi samo *raca*. Sicer pa lahko ugotovimo približno enako distribucijo obeh, kar bi zahtevalo tudi enako oznako.

4 Ugotovitve za slovenski frazeološki slovar

(a) Pri označevanju konotacije, ki jo tukaj pojmuje v širšem smislu, je smiselno izhajati iz ekspresivne zaznamovanosti, ki naj bo čim natančnejša. Telija (1986: 126) celo predlaga dvojno ekspresivno oznako: prva bi bila najsplošnejša ocena »pozitivne« ali »negativne« emotivno-evalvativne vsebine, druga bi oba pola skušala opisati natančneje, če je to mogoče (*ironično, šaljivo, slabšalno, pohvalno ...*). Zvrstna oznaka naj ekspresivni šele sledi.

(b) Morda bi kazalo slediti češkemu frazeološkemu slovarju in vpeljati oznako, ki bi predstavljala široko (celo kombinirano) zvrstnost (*pogovarjalnost*) – kakor jo je doslej pravzaprav že predstavljala tudi oznaka *pog.* iz SSKJ, le da je ta oznaka s SP 01 dobila določnejši socialnozvrstni status.

(c) Ugotavljanje pogostnosti in distribucije frazemov v *Fidi*:

Česar je več in kar je (hkrati) bolj enakomerno razporejeno po vrstah besedil, je manj zaznamovano. V primeru ekspresivne zaznamovanosti gre za nižjo stopnjo ekspresije oz. za splošnejšo ekspresijo; če je pogostnost nižja, je zaznamovanost večja oz. gre za bolj določno ekspresijo.

Funkcijskozvrstna zaznamovanost se tudi ob *Fidi* pokaže kot besedilna, ne pa sistemska ali slovarska. V okviru obstoječega označevanja funkcijske zvrstnosti je mogoče reči, da je raba frazemov tesneje povezana z intenco besedila kakor z njegovo pripadnostjo določeni zvrsti. To velja, dokler ti dve lastnosti nista vzročno-posledično merilo za delitev funkcijskih zvrsti – oznaka strokovno besedilo je v *Fidi* rabljena zelo široko. Frazemi so pogostejši v besedilih z vplivajnsko funkcijo, zato je za vse s shemami predstavljene frazeme mogoče reči, da so najpogosteje rabljeni v publicističnih besedilih, ne da bi hoteli reči, da imajo take vrste funkcijskozvrstno zaznamovanost. – Umetnostna besedila so za ocenjevanje pogostnosti in distribucije razmeroma irelevantna. Lahko pa do neke mere nadomeščajo odsotnost govorjenih besedil v korpusu, še zlasti, če se kot umetnostna klasificirajo tudi multimedijška besedila (npr. stripi v *Fidi*).

Literatura

- František ČERMÁK, 1985: *Frazeologie a idiomatika*. V: J. Filipec, F. Čermák: *Česká lexicologie*. Praha.
- František ČERMÁK idr., 1983: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Přirovnání*. Ur. F. Čermák, J. Holub, J. Hronek, M. Šára. Praha.
- František ČERMÁK idr., 1994: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy slovesné. A–P, R–Ž*. Ur. F. Čermák, J. Hronek, J. Machač. Praha.
- Janez KEBER, 2003: *Frazeološki slovar slovenskega jezika*. Poskusni zvezek. Ljubljana.
- Erika KRŽIŠNIK, 1998: Socialna zvrstnost in frazeologija. *34. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ur. E. Kržišnik. Ljubljana. 53–69.
- PFS = Janez KEBER, 2003: *Frazeološki slovar slovenskega jezika*. Poskusni zvezek. Ljubljana.
- Andrej SKUBIC, 1994/95: Klasifikacija funkcijske zvrstnosti in pragmatična definicija funkcija. *Jezik in slovstvo* 40/5. 155–168.
- Problemy frazeologičeskoj semantiki*, 1996. Ur. G. A. Lilič. Sankt-Peterburg.
- SP 01 = *Slovenski pravopis*, 2001 (tudi elektronska verzija). Ljubljana.
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 1970–1991 (tudi elektronska verzija). Ljubljana.
- Veronika N. TELIJA, 1986: *Konnotativnyj aspekt semantiki nominativnyh edinic*. Moskva.
- Jože TOPORIŠIČ, 1984: *Slovenska slovnica*. Maribor.
- Jože TOPORIŠIČ, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor.
- Ada VIDOVIČ MUHA, 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje. Govorica slovarja*. Ljubljana.

Spletni strani

Korpus slovenskega jezika Fida – <http://www.fida.net>

Nova beseda – http://bos.zrc-sazu.si/s_nova_beseda.html